

Єрмоленко С.І., Стовбур В.О.
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

БІОАДЕКВАТНІ УРОКИ З ФОНЕТИКИ НА ЗАСАДАХ НООСФЕРНОЇ ОСВІТИ

На нашу думку, фонетику в загальноосвітніх навчальних закладах найкраще вивчати в комплексі з усіма рівнями мови (синтаксисом, морфологією, лексикою і фразеологією), а не лише з орфоєпією, орфографією, графікою. Це можливо лише, якщо послуговуватися текстами, які виховують патріотичні почуття, знайомлять з українськими традиціями, розвивають уявлення про сучасний світ, передбачають поглиблення знань через самоосвіту.

Актуальність дослідження полягає у тому, що ми пропонуємо вивчення ноосферної освіти через призму біоадекватних уроків з української мови на різних етапах навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, а саме фонетики в 5-6 класах.

Досліджували проблему студіювання ноосферної освіти у своїх працях Н. Маслова, Л. Скуратівський, А. Хуторський, Н. Юрчук, Л. Кожухівська (із методичного боку); Е. Ленуа, В. Вернадський, В. Барякін, О. Потапенко, В. Карелін (із філософського боку).

Французький філософ Е. Ленуа, коли впроваджував термін «ноосфера», навіть не уявляв, що став засновником нового стилю життя у другому тисячолітті.

Учення В. Вернадського дає підстави визначити «ноос» – «розум» як рушій усього сущого (геологічна сила). Учення В. Вернадського дає підстави визначити «ноос» – «розум» як рушій усього сущого (геологічна сила). “Визначення розуму як геологічної сили має сучасну інтерпретацію у новій системі знань – «геології інтелекту»” [1, с. 83].

Біоадекватний урок – один із методів реалізації методичної проблеми ефективного навчання учня за короткий час заняття. Успішне вирішення цієї проблеми через призму ноосферної освіти – це майбутнє України. Біоадекватна технологія забезпечує роботу екологічного (двопівкульного), тобто природного мислення, дає змогу занести навчальну інформацію в довготривалу пам'ять, скоротити в 3-5 разів час навчання, зберегти ресурси здоров'я учнів; залучає до освітнього процесу всі канали сприйняття. Мислеобраз, який виникає у школярів під час біоадекватного уроку, – індивідуально сприйнятий усіма органами чуття (дотик, колір, смак, запах, звук), цілісний образ предмета або явища.

Методику біоадекватного навчання запропонувала Н. Маслова [2]. Біоадекватне навчання було вперше описано на початку 90-х рр. XX століття. Воно відноситься до однієї із моделей інновацій. Активізація творчої, емоційної, образної сфери учнів є його відміною ознакою. Ця методика орієнтована на розвиток цілісного мислення учнів. За формою ця методика рефлексійно-активна. Етапи рефлексії: накопичення інформації, робота правої творчої півкулі – чергуються з етапами активності: тренування лівої півкулі (логіка, аналіз, синтез інформації).

Ідея біоадекватного навчання – забезпечення права людини на природовідповідне мислення. Мета та завдання вчителя української мови полягає у формувати в учня навички роботи з мислеобразом, закріпити його в довготривалій пам'яті; навчити користуватися новим образом; залучити до аналогічного потоку раніше придбаних мислеобразів, які постійно рухаються. Біоадекватне навчання забезпечує роботу екологічного (двопівкульного), тобто природного мислення і дає змогу занести навчальну інформацію у довгочасну (тривалу) пам'ять; скоротити у 3–5 разів час навчання; зберегти ресурси здоров'я; залучає до освітнього процесу всі канали сприйняття.

Мислеобраз – це індивідуально-сприйнятий усіма органами чуття (дотик, колір, смак, запах, звук) цілісний образ предмета або явища.

Слово не просто звук, а засіб збудження образів. Слухати – означає бачити те, про що говорять, а говорити – означає малювати зорові образи.

Біоадекватні уроки мають таку структуру: репрезентація інформації (активність); сприйняття інформації (рефлексія); осмислення інформації (активність); представлення інформації (рефлексія); архівування інформації (активність).

Особливістю біоадекватного уроку є те, що кожен урок закінчується творчим завданням: створити власні мислеобрази, використовуючи малюнок, оповідання, схему, вірш, кросворд.

Ці етапи біоадекватного уроку співвідносяться з системою пізнання Ж. Піаже: рефлексія 1 (метод рефлексії), активність 1 (малювання символу, образу, інформації), рефлексія 2 (метод слухання тексту), активність 2 (метод читання тексту, аналіз). Мета рефлексії 1 полягає в веденні нового матеріалу на основі власного досліду і вибору учнів (сенсорно-моторний етап); мета активності 1 полягає в обговоренні інформації (символьний етап); мета рефлексії 2 полягає в розумінні інформації (логічний етап); мета активності 2 полягає в занурення в текст (лінгвістичний етап). Творчі завдання пропонуються у вигляді методу творчого мислення за Едвардом де Боно («капельюхи творчого мислення»).

Л. Скуратівський стверджував: “Той факт, що вміння без сторонньої допомоги оволодівати знаннями є умовою успішного розвитку мовленнєвої культури, пояснюється, по-перше, закономірностями пізнавального процесу – від дій за зразком учень поступово повинен переходити до творчих, самостійних дій, інакше інтерес до навчання падатиме, знижуватиметься його ефективність. По-друге, курс української мови в загальноосвітній школі закладає лише основи мовленнєвого розвитку, а його вдосконалення продовжується протягом життя. Тому молоді люди, закінчивши школу, повинні вміти критично оцінювати якість свого мовлення, знаходити в ньому помилки, недоліки, слабкі місця, мати бажання і вміння усувати їх, використовуючи різного типу словники, довідники, популярні лінгвістичні

видання, постійно збагачувати свою пам'ять багатствами виражальних засобів мови, всебічно вдосконалювати мовленнєву культуру. До цього їх має підготувати школа. Таким чином, формування пізнавальної самостійності повинно стати невід'ємною частиною навчання рідної мови ” [5, с. 3].

Фонетику в загальноосвітніх навчальних закладах ми рекомендуємо вивчати на засадах ноосферної освіти: чергуючи активний й рефлексивний вид діяльності на уроці (напр.: спочатку вивчити всі губні звуки за тренувальним висловом /м/, /в/,/н/, /л/, /р/, /й/ – «*ми винили рій*» тощо).

Розпочинаючи вивчення фонетики й правопису, діти повинні передусім міцно засвоїти відмінність між буквами й звуками та встановити відповідності між ними, щоб надалі не сплутувати їх. До речі, вже під час аналізу слів за будовою, який мав би проводитися раніше, слід звертати увагу учнів на те, що в словах типу (*рідного*) *краю*, *земля*, *сім'я* закінчення (змінна частина слова) не *ю*, *я*, а /а/, /у/. Не розуміючи цього, діти не засвоять повноцінно фонетику, а отже, й правопис.

За ноосферним світоглядом розгляд фонетики потрібно починати з приголосних звуків, і насамперед з їх класифікації. Адже без ознайомлення з особливостями приголосних не завжди будуть зрозумілі деякі явища, пов'язані з функціонуванням голосних звуків (чергування *е* з *о* після шиплячих та *й* тощо). Сюди обов'язково має ввійти й частина фонетики, яка чомусь опинилася в програмі для 6-го класу [4]. Саме серед приголосних найчастіше проявляється дія фонетичних законів української мови.

Після цього можна розглядати особливості голосних звуків та явища, пов'язані з ними. До речі, говорити учням, наприклад, про складоподіл до того, як вони засвоять поділ приголосних на сонорні, дзвінкі й глухі, – це марна, безпредметна розмова.

Чергування *у* – *в*, *і* – *й*, як і випадки вставлення та викидання голосних, має вивчатись у зв'язку з поняттям милозвучності української мови, а не випадкове, нічим не зумовлене, позасистемне фонетичне явище.

Правопис слів іншомовного походження за ноосферного підходу слід розглядати насамкінець як явище, яке не завжди підпорядковане питомим для української мови законам. На цьому тлі діти ще виразніше відчують і побачать наскільки наша мова впорядкована, досконала, логічна.

Щоб ноосферна освіта мала місце у сучасній загальноосвітній школі, ми рекомендуємо програму “Українська мова ” (5 клас) [3], в якій пропонується виразне читання текстів з дотриманням правил орфоєпії, виявлення й аналіз помилок у наголошуванні слів у своєму мовленні та мовленні інших людей, складання й розігрування діалогів з використанням слів, у вимові яких часто трапляються помилки тощо.

Для успішної реалізації навчальних завдань у процесі вивчення фонетики потрібно запроваджувати наявні в методичному арсеналі активні методи навчання, що стимулюють позитивну мотивацію роботи, забезпечують розумову і мовленнєву активність. Оптимальними з цього погляду є самостійні спостереження над мовою й мовленням, мовний експеримент, тести, проблемні та пізнавальні завдання і запитання тощо. Основне місце у системі роботи над фонетикою належить вправам, оскільки засвоєння знань на теоретичному і практичному рівнях проходить одночасно, доповнюючи одне одного. Вправи повинні бути різноманітними, з кожної теми подані в ієрархічній послідовності, містити елементи новизни, що потребує самостійного обґрунтування, певних інтелектуальних зусиль.

Отже, ноосферна освіта спрямовує авторів сучасних навчальних програм, посібників та підручників на комплексне вивчення української мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вернадський В. І. Вибрані праці. К., 2005. – 301 с.
2. Кашуба Є. Біоадекватна технологія розвитку творчого мислення. Опис технології // Відкритий урок : розробки, технології, досвід. 2011. – № 6. – С. 23-24.
3. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Українська

мова 5–9 класи (5 клас) // Українська мова і література в школі. – 2017. – № 4. – С. 10-29.

4. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Українська мова 5–9 класи (6 клас) // Українська мова і література в школі. – 2017. – № 5. – С. 7–35.

5. Скуратівський Л. В. Пізнавальні завдання з української мови : Посіб. для вчителів. – К. : Рад. шк., 1987. – 144 с.

Єрмоленко С.І., Шевчик Г.С.
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ФОНЕТИКИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Актуальність дослідження полягає у тому, що ми пропонуємо вивчати фонетику в загальноосвітніх навчальних закладах на основі текстів, в яких, окрім фонетичного розбору слів, пропонувати орфографічний та орфоепічний аналіз слів.

Мета дослідження полягає у тому, щоб дати учням 5–6 класів загальне уявлення про фонетичну систему сучасної української мови разом із прикладними науками – орфографією та орфоепією.

Відповідно до мети поставлено такі **завдання**:

- 1) визначити завдання фонетики на сучасному етапі;
- 2) проаналізувати сучасні програми «Українська мова» для 5–6 класів;
- 3) визначити специфіку викладання фонетики, орфографії та орфоепії;